

(jealousy) ובשנאה, נועלת בחוץ אותי (ביום שישי) ואת אמה (בליל שבת), ולוקחת לעצמה את איבר המין הגברי, המסומל על-ידי המפתחות. אך אז היא חשה אשמה, והיא מואשמת על-ידי אב/סופר-אגו/אני כועסים. מתוך שהיא נעשית נואשת ואומללה יותר, היא מגרשת את אביה ונכנסת לתוך אמה, המסומלת על-ידי המיטה שלה, ומאוחר יותר חוזרת לפגישת יום שני ולספה.

עוצמתם המלאה של המשאלות והדחפים הקדומים מתבטאים, לפיכך, בפנטזיה הלא-מודעת, מושפעים מפעולותיה של המטופלת במשך מספר ימים בחייה החיצוניים ובאנליזה שלה, ומעוותים את התחושות והתפיסות המודעות שלה לגבי אנשים.

באמצעות ביסוס קיומה של הפנטזיה הלא-מודעת ופעילותה, הניחה קליין את התשתית לשינויים נוספים בהבנה הפסיכואנליטית, שבאו עם הזמן. המקור המוקדם הרבה יותר של הפנטזיות האדיפליות הוביל לניסוחה מחדש של הסיטואציה האדיפלית, והערות לסופר-אגו הרודפני של ילדים קטנים מאוד הובילה להכרה בכך שגם לסופר-אגו שורשים מוקדמים יותר בנפש הינקותית. ממצאים אלו הביאו לניסוחיה המאוחרים יותר של העמדה הפרנואידית-סכיואידית והעמדה הדפרסיבית. כל התובנות הללו עולות מתפיסתה המוקדמת על טיבה היסודי והנוכח תמיד של הפנטזיה הלא-מודעת, ועל העולם הפנימי שנוצר באמצעותה בכל אחד מאיתנו.

פרק שני

הופעת יחסי אובייקט מוקדמים במסגרת הפסיכואנליטית

אירמה ברנמן-פיק

כולנו מכירים את הרעיון שלפיו אופן ההסתכלות שלנו על אנשים ישפיע על דמותם בעינינו; אנו משתמשים בעגה בביטויים כגון "להביט במישהו בעיניים אוהבות" או "דרך משקפיים ורודים", כמו גם "להביט באדם בשנאה" או אף "לתת בו מבטים שיכולים להרוג", כאשר רגשות כאלו עלולים להשפיע על הדיוק של התפיסות שלנו ואף לעוות אותן ואת הדרך שאנו מגיבים לאנשים אחרים. תפיסות ותגובות אלו, מצדן, עשויות להשפיע על התנהגותם הממשית של אנשים אלו כלפינו.

אכן, החיישנים שלנו - עיניים, אוזניים, פה, אף ומגע - כל אלה, שבאמצעותם אנו קולטים פנימה מן החוץ, הם חלק מהעצמי החי והמתפתח שלנו. כאשר אנו מדברים על מבטי שנאה, אנו רומזים על כך שאנו מכניסים משהו לא נעים לתוך נשוא מבטנו. מאחר שאנו משליכים החוצה במידה כה רבה - ולאחר מכן מפנימים בחזרה - איננו בטוחים עד כמה מה שאנו תופסים מן המציאות החיצונית אכן

מעוותת מאוד על-ידי עוצמת צורכיהם, דחפיהם ומצבי הרוח שלהם. תינוקות בונים עולם פנימי, המאוכלס בהתחלה בדמויות או באובייקטים פנימיים, הנחווים כטובים או כרעים באופן מוחלט - תפיסת העולם שקליין כינתה העמדה הפרנואידית-סכיוואידית. עם ההתפתחות התינוק לומד בהדרגה ובכאב שהאם שאותה הוא שונא ותוקף ושפניה הוא חושש, היא אותה האם שהוא אוהב ומעריך ושמעניקה לו תמיכה - קליין מתארת לימוד זה כתנועה אל עבר העמדה הרפרסיבית.

במסגרת הפסיכואנליטית ניתנת לנו ההודמנות ללמוד על תהליכים אלו ולצפות בהם כפי שהם עולים ביחסים עם האנליטיקאי. הגילוי הגדול של פרויד שרגשות ודחפים מועברים מיחסים מוקדמים וביחסים עם האנליטיקאי - ההעברה - לא זוכרים אותם, אלא חיים וחווים אותם מחדש, שימש גם את קליין בתחום אנליזת הילדים.

בפרק זה אציג חומר קליני, לא כדי להוכיח את קיומם של כוחות אלו, אלא כדי לתאר כיצד אנו, כאנליטיקאים קלייניאניים, יכולים להבין אותם. אתחיל בחומר שהוא בוטה למדי בתיאור תהליכים מוקדמים אלו, ולאחר מכן אעבור לחומר מפותח יותר שבו, אף-על-פי שהפעילויות הראשוניות עברו שינוי רב כפי שסוזן אייזקס תיארה, אני מאמינה שנוכל להתחקות אחר הגורמים המוקדמים הקובעים את צורות החשיבה וההתנהגות, כלומר יחסי האובייקט המוקדמים.

מקסי הוא ילד בן שבע, מופרע מאוד ובעל פיגור קשה, שנולד בלידה מוקדמת. בפגישה הראשונה שלו (אמו היתה נוכחת) הוא התנהג כאילו אינו רואה את האנליטיקאית ומיקד את תשומת לבו במנורה התלויה במרכז החדר. האם הסבירה שהוא רוצה שהאור ידלוק; הוא דחף את המנורה וגרם לה להתנדנד, התכווץ בפניה, משם הביט בה, תחילה בפחד, ולאחר מכן כמבט אקסטטי.

האנליטיקאית פירשה למקסי כי המנורה היא עבורו כל העולם, שהוא רוצה שהיא תכבה את כל יתר הדברים, והוא ייקח אותה כמשהו טוב לתוך עצמו. לאחר התערבות זו הרים מקסי סלסלה, שאותה ניסה להצמיד למנורה, ולאחר מכן החל להניע את פיו בתנועות מציצה

קיים בה, ומה נתוסף מתוך עצמנו. אנו קולטים התנסויות וגם מבטאים או מסלקים מתוכנו, בפנטזיה או במציאות, רגשות וחלקים של עצמנו, טובים ורעים, בנוסף להיסטוריה האישית המופנמת שלנו.

הרגש ששמה לפני קליין על הרעיון שכוחות אלו פעילים כבר בראשית החיים, הוא בעל חשיבות מרכזית. היא הניחה שאף התינוק הצעיר ביותר, המגיב באופן אוהב לשד המופנם המנחם אותו, תומך בו ומאכיל אותו, מייחס גם את רגשות האהבה שלו עצמו לאותו שד, לוקח פנימה טיפין-טיפין ואוגר בתוכו התנסויות של אם אוהבת ומנחמת: דבר זה מבוסס בחלקו על הכנסת תזונה ממשית והתנסויות ממשיות מן השד, אך ההתנסויות הללו גם נצבעות על-ידי מה שהתינוק מייחס (ותורם) לשד. לעומת זאת, כאשר התינוק מתוסכל וזועם, הוא מייחס לשד רגשות ומניעים אכזריים, ו"תופס" אותו כפוגע וכמתקיף.

הרעיונות, שנודונו בפירוט רב על-ידי סוזן אייזקס במאמרה "The nature and function of phantasy" (Isaacs, 1952) חיוניים להבנת דעותיה של קליין על הלא-מודע, שלפיהן הנפש היא ישות שלמה. החלקים הגבוהים של הנפש אינם פועלים באופן עצמאי; הלא-מודע אינו חלק קטן או בלתי מפותח של הנפש. זהו האיבר הפעיל (אפשר אף לומר המעייץ), שבו פועלים תהליכים מנטליים. לא יכולה להתרחש פעילות מנטלית ללא פעולתו של הלא-מודע, אף-על-פי שחלק ניכר מהפעילויות הראשוניות שלו עובר שינויים רבים לפני שהוא קובע את החשיבה וההתנהגות אצל האדם הבוגר. הפעילות המנטלית הראשונית המקורית כונתה פנטזיה לא-מודעת. לא קיים דחף או צורך יצרי שלא נחוה תחילה כפנטזיה לא-מודעת. אף אם מחשבות ופעולות מודעות הן לחלוטין הגיוניות ותואמות, הרי שבבסיסן מצויה הפנטזיה הלא-מודעת.

עקב עוצמת רגשותיהם הקדומים או המוקדמים, תינוקות בונים בתוך עצמם, קודם כול, שתי תמונות נפרדות של מה שמכונה האובייקט הראשוני - אחת אידאלית והאחרת זוועתית. אפשר לומר שתינוקות רואים את העולם בשחור-לבן כאשר תפיסתם את העולם

ברורות וביקש מים.

אנו רואים שהילד לכאורה אינו מבחין באנליטיקאית ומתמקד במנורה; אך בתוך זמן קצר הוא מעביר משאלה שמשוהו יודלק, גורם לו להתנועע, ונעשה מיוחד ממנו. אני סבורה שהילד, החש אימה בעולם החדש של חדר הטיפולים, מחפש נואשות משהו שיוכל להיאחז בו ומוצא אותו - מנורה - שבמהרה נעשית קשורה לצמא הפיזי שלו (השד עצמו). אנו רואים את ההתכווצות שלו ואת המבט האקסטטי. בשבילו, אין זו מנורה רגילה, אלא ברגע אחד אובייקט מעורר אימה, וברגע אחר אובייקט מופלא.

האנליטיקאית משרדת קבלה - הדלקת האור וביטוי מילולי להבנתה את רגשותיו. מקסי מצמיד סלסלה למנורה ועושה תנועות מציצה בפיו; נראה לי שהאנליטיקאית עוררה את רצונו להעביר מסר אודות הצמא שלו; האם הוא היה צמא להעביר גם מסר אודות ההתנסות המוקדמת ביותר שלו כששהה באינקובטור, שבו ניתן היה להיאחז רק במנורה? האנליטיקאית הגיבה לבקשתו בעזיבת החדר והבאת כוס מים. מקסי לגם מהכוס, ולאחר מכן קטע את הפגישה בכעס.

למחרת פנה מקסי למנורה מיד בהתחלה, החל לנרנד אותה וביקש מים; הפעם האנליטיקאית פירשה כי הוא יצר איתה קשר (כ- "Dottoressa Acqua" - ד"ר מים) שהוא רוצה שתהיה לו המשכיות. לאחר דבריה אלו של האנליטיקאית הצביע מקסי שהוא רוצה שהיא תנדנד את המנורה בעזרת ראשה, בעוד הוא עושה זאת, לחילופין ובר-זמנית, בעזרת היד שלו.

לפי עמדתה של קליין אפילו אצל ילד זה, הסובל מפגור קשה, כמו בתינוק הצעיר, אנו רואים עדות לפעילות מנטלית הקושרת, מזהה ומחזיקה בנפש המשכיות מפגישה אחת לזו שאחריה. ישנו ארגון המזהה ואוגר זיכרונות מן העבר. אף כי מאגר זה הוא בסיסי ובלתי מעובד חלק ממה שנאגר בו הוא היחסים עם אדם נוסף. מקסי מעביר כעת מסר שהוא רוצה מראשה של האנליטיקאית משהו, שמורגש כטוב, ושאותו הוא שואף לקשור לתנועות הידיים שלו. לדעתי ישנה

תנועה מורכבת - עיניים/פנים/ראש - ואולי רעיון שהמזון למחשבה מגיע מראשה של האנליטיקאית (הנפש) ושזה הדבר שלו הוא צמא. לאחר מכן הוא מנסה למזג פעילות מנטלית זו עם המנורה, שאותה הוא יכול להניע עם היד שלו; משהו שדומה לתינוק קטן, שמחזיק או נוגע בשד, תנועה שיכולה לבטא הן את שיתוף הפעולה האהוב שלו עם השד המזין והן את המשאלה שלו להאמין שהשד לחלוטין תחת שליטתו או אף חלק מעצמו.

ובכן, אנו רואים את מקסי מצוי בין האפשרויות הטמונות בהתחלת בניית יחסים אנושיים ובין הרצון להיצמד לאובייקט מכני (כמו המנורה) שאותו הוא חש כמצוי תחת שליטתו, בדיוק כפי שראינו אותו קוטע את האפשרות של יצירת קשר עם האנליטיקאית בפגישה הראשונה, שבה חש קטוע או לא מוכן או אף שילוב של השניים. באמצעות מעקב אחר תהפוכות התפתחותם של היחסים עם האנליטיקאית שלו, היינו רוצים להבין יותר על יחסי הגומלין שאולי התקיימו בין הנטיות שלו עצמו ובין נסיבות חייו, שהובילו לכך שיחסו ייטו במידה כה רבה לכיוון של תלות באובייקטים מכניים במקום בהתערבויות אנושיות; אך זהו נושא לדיון אחר.

התינוק הבריאתי מתחיל, בהדרגה, להבחין בין מה ששייך לו ובין מה ששייך אל מחוצה לו; בין שהוא מבוהל עקב אימים של סכנה מן החוץ ובין שהפחד שלו הוא מפני האלימות של רגשותיו שלו עצמו ומפני התפיסות שלו לגבי מה שמתקרב למציאות. אולם החלקים הקדומים של העצמי ושל האובייקטים המוקדמים, שעברו אידאליזציה או שהם שנואים - נותרים עמנו ומשפיעים על תפיסותינו.

כולנו נשלטים לעתים על-ידי תחושות כאלו; בגרות היא היכולת לבחון מחדש נושאים אלו מתוך הכרת התפיסות המעוותות שאנו עלולים ליצור. ניל אשרסון (Ascherson), מאמר ב-"Observer" מלפני שנים מספר, פתח מאמר בסיפור על אישה שנרדפה על-ידי תוקף עוין. היא חיפשה נואשות מחסה ולבסוף, מהעמדה הבטוחה שמאחורי דלת ביתה, שאלה בתוקף: "מה אתה חושב שאתה עושה?". לכך הגיב האישי: "מה את חושבת שאת עושה? זה החלום שלך, לא שלי".

אשרסון רמזו כאן לדימויים שהמערב והמזרח יוצרים זה לגבי זה. אנו רואים חלק מהדברים במדויק, חלקם נצבעים על-ידי רגשותינו וחלקם על-ידי היחסים שהיו לנו בעבר. אני מתמקדת באופן שבו יחסי גומלין מן העבר משוחזרים בהווה. מטופל בשם מר א' (שהיתה לו היסטוריית ילדות מזועזעת) היה מאוד מתגרה בבקשות לשינויי מועדים; יום אחד ביקש שינוי שנראה כנובע מסיבות שנשקלו היטב. מסיבות, שנראו לי מתקבלות על הדעת לא פחות, אמרתי שאבדוק אם הדבר אפשרי ושאתן לו תשובה למחרת. כולנו מכירים את התחושה של המתנה לתשובה באופן שכזה - ועומדת בעינה השאלה אם נהגתי, באופן לא-מודע, בנקמנות או בשתלטנות בדרך שבה ארגנתי זאת.

ביום שלמחרת הוא היה מאוד "עצבני" ולא הזכיר את עניין שינויי המועדים. הוא סיפר לי חלום, שמתוכו אני מביאה רק את הקטע הבא: בחלום, שני חיילים יפנים, שאותם קישר למענים, אך גם אליי (חדר הטיפולים שלי ממוקם באזור שבו בתי-ספר יפניים) טסים למעלה במסוק שממנו משתלשל באוויר תינוק או ילד צעיר מאוד, מעל שטח לחימה. הוא מזועזע מכך שהם חושפים תינוק לזוועה שכזו.

כאשר פירשתי את האמונה שלו שאני מותירה אותו תלוי באוויר כמעין עינוי נקמני, במה שהוא חש כמלחמה על המועדים, הוא הסכים. האיכות המעניינת שבתגובה שלו - הסירוב להזכיר שוב את עניין המועדים ובלימת ההתמרמרות שלו - נראתה כמצביעה על יחסים מרים עם אובייקט מוקדם יותר. כך שבעוד שעל פני השטח נראה שישנו עיסוק רגיל בנוגע למועדים, הרי שברמה אחרת הוא מאמין שאו שזוג "חיילים" מתעללים מחזיקים אותי תלויה, או שהוא רואה עצמו כמצוי ביחסים עם זוג כוחני, שעוסק באכזריות אלימה וסאדיסטית ושולט ברודנות בצרכים ינקותיים. הוריו מסרו אותו למשפחה אומנת כאשר היה ילד צעיר מאוד; יש לו בסיס לתפיסה כזו של ה"זוג"; אף הוא עצמו מתנהג באופן דומה. בנוסף לכך ישנן ראיות שהמטופל נאחז באופן סלקטיבי בריגושים שיוצרות הזוועות הללו כדי להימנע מהכאבים הרגילים היומיומיים של החיים, כולל הצורך לשאת חוסר ודאות (המתנה) ואת העובדה שקיים גם זוג (ההורים), כך

שיש להתחשב לא רק בצרכיו שלו.

בתפיסת ה"זוג" של מטופל זה, בני הזוג נחווים לא ככאלה המצטרפים זה לזה כדי לטפח אותו ואף לא ככאלה הגורמים לו לחוש בחוץ כאשר הם חוברים יחדיו לשם המשגל, אלא ככאלה שחוברים יחד כדי להתעלל בתינוק. זה תואם, לדעתי, את עמדתה של קליין בדבר החרדות האדיפליות המוקדמות מאוד (1945; 1928). היא טענה כי חומרי הגלם של תסביך אדיפוס מצויים מוקדם מאוד בהתפתחות, ושאת מהפנטזיות של התינוק עוסקת בהורים משולבים, הספוגים בנטיות מסוכנות כתוצאה מהשלכותיו של התינוק.

אפשר לומר שתלייתו של התינוק על-ידי הזוג בצורה אכזרית שכזו, בחלומו, מבטאת את הפנטזיה הלא-מודעת שלו לגבי מה שאני עושה עם בן הזוג שלי בעת שאני נותנת למטופל שלי להמתין. הבה נניח שהוא תופס אותי בצורה נכונה, באופן חלקי, כאנליטיקאית שעסוקה בנקמנות שתלטנית ורודנית. אף-על-פי-כן אני מאמינה שישנה עדות לקיומו של דפוס (שפרשיית שינוי המועדים היא דוגמה לו) שבו הוא דן בסידורים "רגילים" עם אשתו בבית, או איתי, שמוביל אותי להאמין כי אנו עוסקים במעגל קסמים אכזרי שבו הוא חש לכוד ביחד עם אובייקטים מענים ומעונים כאלה, וכי עינוי זה גובר על כל מציאות עכשווית.

אנסה כעת לתאר, באריכות רבה יותר, את הופעתם של יחסי אובייקט מוקדמים בפגישה מתוך אנליזה של אישה בת שלושים. היא נשואה עם שני ילדים, ויש לה משאבים פנימיים הדרושים לתפקוד טוב בחיים. עם זאת היא הגיעה לאנליזה עם חרדות היפוכונדריות, מצבי חרדה מוטורפיים ועזים, ודיכאון קשה למדי. היא מרגישה שהאנליזה עוזרת לה מאוד, והיא אסירת תודה, אך באותו הזמן קיימת התרגשות סמויה יותר, שבה היא חשה בוז כלפי, לעג ותחושת ניצחון כלפי החסרונות שלי.

ביום שישי שלפני סוף שבוע ארוך היא מספרת חלום. היא מסבירה שלפני חלום זה הטלפון צלצל מאוחר בלילה. השיחה היתה מהעסק

של בעלה בישראל. (העניינים שם מתנהלים עם בעיות רבות, וייתכן שהם ייאלצו לשוב, עקב חוסר יכולת להמשיך ולממן את שהותם כאן.) אולם היא החליטה להתהפך לצד שני וללכת לישון.

בחלום היא ובעלה נמצאים תחילה במה שנראה כתחנת רכבת; ישנם שערי יציאה משני הצדדים ועמודים רבים התומכים במבנה (את המילה "עמודים" [pillars] היא מבטאת כמו "כריות" [pillows]). משם הם עולים על סירת מפרש; הם יפה להפליא - הצבע הצלול הנהדר של ירוק ימי - וישנם דגים אדומים קטנים רבים (כמו בחוף האלמוגים באילת). הם נמצאים שם יחד עם הילדים; פתאום סילון של משהו שחור מאוד - נפט - עולה מן הים, לא מתוך רציף קירוח או משהו דומה. אך הם ממשיכים עד אשר נחשול אדיר ממדים מאיים להציפם, ואז היא מתעוררת במצב חרדה.

היא עוברת מיד לתיאור ארוך מאוד של טיול-שיט שהיה לפני כמה שנים, כאשר היתה בשלבי ההיריון האחרונים עם בנה הצעיר. אחד מבעלי הסירה, שהיה אדם לא נעים ושתלטן, יצא לשחות והתמהמה בחזרה זמן רב מדי. כאשר ניסו לבסוף לשוב, כבר החשיך, לא היתה רוח והמנוע שבק; הם הזעיקו סירה אחרת, שבעליה הסכים לגרור אותם, אולם הוא לא הכיר את הדרך, ולסירה לא היו פנסים.

בינתיים, היא ממשיכה, הכול על הסירה כבר היו היסטרים למדי. כאשר השתמשו בקשר רדיו כדי ליצור קשר עם מגדל הפיקוח, כל שנאמר להם היה שאין מישהו זמין כדי לסייע להם.

אף-על-פי שהיא דיברה על חוסר תגובה לקריאת עזרה, היא המשיכה לדבר. שמתי לב שהיא הותירה אותי בחוץ, ונראתה כאילו היא מנחמת (ומרגשת) את עצמה באמצעות הדיבור שלה. זו הזדמנות טובה להעלות את השאלה: איזה סוג של אובייקט אני מהווה עבורה, ומאיזה סוג של חרדה היא בורחת? תהיתי אל מה היא מפנה את הגב (כמו ש"כיבתה את עצמה" בשיחת הטלפון בלילה הקודם), כשהיא שבה לסיפור ישן ומוכר היטב; שאלתי לגבי תחנת הרכבת עם שתי היציאות, שנותרה מאחור. היא קישרה זאת מיד לשואה (בני המשפחות של הוריה חוסלו כמעט כולם) והחלה לבכות במרירות.

חשבתי שסוף השבוע הארוך, המלווה באיום אוברן מוחלט של האנליזה, נתן תחושה של גירוש מזעזע שבו היא היתה מאוימת מתחושת חיסול.

זהו חומר מורכב - המתפתח דרך ממדים רבים ומגוונים של זמן ומרחב; שיחת הטלפון שממנה היא נסוגה; אירוע טראומטי מוקדם יותר הקשור להיריון; השואה, וכן הלאה. אך אני רוצה לבחון במיוחד את ביטוי יחסי האובייקט המוקדמים בחומר זה.

המטופלת מנסה להפנות את גבה לחרדה שהיא חשה בהיותה נטושה ועזובה; בעוד שקיימת בהלה בסיסית בעלת ממדים מזעזעים לגבי גירוש, היא חשה ניצחון בהפניית גבה לכך (ולצורך של בעלה בתמיכה), ויוצאת לטיול בתוך חלום (ובפגישה, בתוך סיפור דומה), שבו היא מאמינה שהיא "רואה" בבהירות מושלמת. אולם הנפט השחור מתפרץ - באופן ספונטני - והופך לנחשול של - זעם? פניקה? בסיפור, שהיא קושרת לחלום, ישנה הכרה הולכת וגדלה שחסר הציוד הדרוש; הרוח, המנועים, התאורה הדרושה, היכולת למצוא את הדרך; וישנה הכרה של צורך בעזרה. אך למי לפנות? אני חושבת שהשותף בבעלות על הסירה יכול לייצג חלק ממנה, אך יכול גם להיות תמונה של אב, שנחווה כעסוק מדי בכללים שלו או בתענוגות שלו (שוחה בתוך אמא?). הסירה השנייה יכולה לייצג דמויות הוריות, שבעיקרון נכונות לסייע, אולם הן כה שקועות בנחשול האבל והבהלה של עצמן (השואה), עד כי אינן מסוגלות אף הן לראות לאן הן הולכות. היא חשה שהמסר הוא שלא קיימת עזרה זמינה. זוהי התמונה שלה לא רק של הוריה הממשיים, אלא גם של האובייקטים הפנימיים; כלומר של מה שנגיש לה מבחינה פנימית כדי להתמודד עם החרדה שלה. ייתכן שתמונה זו של הוריה משקפת חלקית את המציאות.

אולם אם נבחן את מה שקורה, נוכל לראות שהנושאים כאן הם סבוכים יותר. למשל, היא מתעבת את בעלה על שנעשה כה חרד אך בפועל היא מעבירה לו מסר שאין היא מוכנה לחלוק איתו חרדות אלו וכך להקל עליו. לאחרונה היא ראתה אותי מנהלת ישיבה ציבורית, והיא חשה התרגשות וניצחון כאשר סברה שאני מתקשה וחושבת

מלאה בכך שאותה אם-אנליטיקאית שמטפלת בה היא זו שגם עוזבת אותה, ואין אובייקט ממשי שיכול לסייע לה בהתמודדות עם החיים. אם נחזור לחלומה של המטופלת, נוכל לראות שישנם גם עמדיים/כריזות התומכים במכנה - המייצגים, לדעתי, הן את היציבות והמוצקות והן את הפגיעות של האובייקטים החומכים. לפיכך היא מכירה בכך שישנם אובייקטים שתומכים בה ושבתמיכתם היא תלויה, אך היא מציבה גם קביעות גרנדיוזיות יותר כאשר היא נסחפת בחושל האובייקטיבי הניקוזית שלה. בחלום היא פונה לאובייקט אידאלי, שאיתו היא ממוזגת; היא נמצאת כמוד/הים/ראייה (sea/see) כאשר היא רואה בבהירות מושלמת. כאשר מצב זה קורס תחת נחשול המציאות, יחסי אובייקט אלו נחשפים כחסרי מהות ממשית. התנסינו באנליזה בפניות חוזרות ונשנות לאובייקטים אידאליים כאלו, תוך הפניית גבה של המטופלת לאותם אובייקטים שמעוררים בה דאגה, כולל הדאגה מכך שתיאלץ להכיר באופן מלא בתלות שלה. בתוך כריזתה היא מפנה את גבה לאובייקט שמסוגל וימין להעניק לה תמיכה. היא פונה אליי, אך גם רוצה לגבור עליי, כמה שהכורט רותנפלד (Rosenfeld, 1964) תיאר כיהסי אובייקט נרקסיסיטיים. היא רואה את עצמה כעליונה לשיר האמתני; כמו ה"ארים" העליונים, הגנברים על ה"הוריים" המורדגים. במצב זה היא מרגישה צורך להפנות את גבה כאשר היא רואה את האובייקט שלה בניזוק, אך היא גם פוחדת מהאובייקט, שכעת נחוזה כסופר-אגו שיציף אותה בנחשול של שונאה מענישה. היא חשה כוז לפגיעות שלה ולמצבה, והמסר הוא שאין עזרה זמינה כלשהי.

אתן תיאור אחרון ממטופל-ילד שמוציג ציור הרומה מאוד לחלומה של המטופלת הקודמת. ג'ק, ילד מוגבל ונסוג כן שמונה, הציג עצמו למטפלת כמרוחק ומתבדל והשליך לתוכה רגשות כואבים מאוד של חוסר ערך, מתוך שהוא מתהג כאילו יוכל להכיא לה חומר מגוון אם רק יתפזר בכך. הייתה ערות רבה להזדהות השלכתית שבה נראה כאילו הוא גרא מלא, לקח על עצמו את תפקיד אמר המרוחקת והתירי בה את תחושותיו לגבי היותו קטן ונזקק.

שבעת היא חוששת שלא אהיה מסוגלת לעזור לה. בפגישה היא משתפת איתי פעולה באופן חלקי. למשל, היא מביאה את חלומותיה ואת האטובייציציות שלה, וכמידת מה אני חושבת שהיא רוצה להציף אותי בנחשול של חומר, כך שאהיה בחשכה ללא יכולת לראות מה קורה ובלתיז בעלל חוסר יכולת להתמודד. בו בזמן היא מציגה תמונה ראשונית של עצמה בשיט עם מפרשים פרושים (כדיריון) וראייה עלולה.

אני חושבת שתחלק ממה שמתפזר באופן ספונטני (אם כי ללא רציף קידוח - שדיים), הוא יריבות משמעותית, טעונה בצרות-עין*, עם אם/אנליטיקאית בכיסא, המסוגלת להתמודד כאשר היא עצמה אינה מסוגלת לכך, ושחלק אחר הוא שונאה נקמנות, המופנים כלפי הורים/אנליטיקאית, התחווים ככלתי מסוגלים להתמודד. ומאחורי כל זה יש לה מעין ייאוש שחור לגבי האובייקט שבו היא תלויה, שממנו היא מבקשת (כמו מהסידה השנייה) לשאת אותה לחוף מבטחים, כאשר ייאוש זה נוגע לחשש שהחוף יהיה מוצף, ויימצא באותה תסבוכת כמות. ניצחון זה על האובייקטים שלה, שהם גם אותם האובייקטים שבהם היא תלויה לשם הישרדותה, מייצג גם ניצחון אכזרי על הצרכים שלה עצמה. היא פונה אליי כאם, חוששת לאבד אותי, וצוהלת בניצחונה עליי - הכול בעת וכעונה אחת.

ציין הדרך בתרומתה של קליין היה הכרחה בכך שבעיות אלו קיימות לא רק ביחס לזוג האדיפלי, אלא שפיצולים אלו מתרחשים כבר ביחס לאובייקט הראשוני מוקדם מאוד בחיים. בהעברה אנו רואים מטופל שעשוי, מחד גיסא, ליצור אובייקט אידאלי (idealized object), שרוצה לשים את האנליטיקאי בעמדה זו (סידה השטה במפרשים פרושים ורואה קדימה כבהיידת מושלמת); אך מאחד שעבר אידאליזציה, אובייקט כזה חסר ערך ממשי. מאידך גיסא, הוא עשוי ליצור אובייקט נחות שממילא חסר ערך ממשי. מכאן, שאין הכרה

* המילה *עטה* מתורגמת לצרות-עין. להרחבה ראו הערה מס' 1 בעמ' 14-15.

לו צורה של כוכב. הוא רעיל ויכול להרוג כל אחד. הוא לא קיבל פירוש כלשהו, אך מאוחר יותר סיפר לאביו שהוא האמין כי המטפלת שלו תמות בחופשה. אנו רואים שהמשאלה להיות נאהב, להיות הילד המיוחד והכוכב, ההגנה הנרקיסיסטית מפני חוויות האובדן, מוצעמת על-ידי רגשות רעילים וקטלניים יותר.

כמו המטפלת המבוגרת שלי הוא מתמוג עם אובייקט אידאלי, וכמהלך מיוג זה חש נטול אובייקט טוב וחזק, שניתן לסמוד עליו, שישרוד ויתמודך בו בהתמודדות עם ההתפרצות ה"גועשת" של הישנאה והחרדה שלו עצמו, כאשר הוא ניצב בסכנת אובדן.

סיכום

בפרק זה ניסיתי להראות את הופעתם של יחסי האובייקט המוקדמים בהקשרים שונים ואצל מטופלים ילדים ומבוגרים; לעתים הופעה זו סמויה ומעוררנת, ולעתים היא דומה יותר להתפרצות אלימה.

אנו רואים אצל מטופלים אלו את הצורך חרב שיש להם כאובייקט פנימי טוב, אובייקט שניתן לסמוד עליו שיעזור להכיל רעדות, לשאת את תהפוכות החיים, ולחזק אותם כך שיוכלו לפגוש קשיים חדשים ולתגות מאתגרי החיים.

למעשה, כפי שהעיר ביזן, הדבר הראשון שעושה מטופל כאשר הוא מוצא אובייקט שכן מעניק לו תמיכה, הוא לומר לאובייקט אך והיה לפני שמצא אותו. אנו רואים את מקסי תלוי כאובייקטים מכנייים; מטופל אחר הנאחז בהתנגשות של זיווג למטרות התעללות; מטופלת אחרת שממזוגת עם אובייקט אידאלי, בעת שהיא נמלסת מהזוויעה של מפגש עם נזק ושל סופר-אגו או מצפון מענייש.

מנקודת מבט טכנית הדגש העיקרי שלי הוא בשאלה: מי הוא האנליטיקאי בזמנים של הזדקקות, ואף מי הוא האנליטיקאי כאשר הוא פונה למטופל בפירוש? משום שאם האנליטיקאי נחווה בתור האובייקט הפנימי של המטופל, הוא עלול להיחרות כמי שאינו מציע סיוע רב; במקום זאת הוא עלול להיחרות כספק מכני של "acqua" או

בשבוע השישי של הטיפול סיפרה לי המטפלת על הזופשה המתקרבת שלה. הוא נראה שליו וצייר תמונה של נוף כפרי אידילי, ששולות שורה בו. נראה היה שצויר זה משתלב בתגובתו השלווה, לכאורה, להדשות בדרכי חופשתה המתקרבת (כדומה לים הנפלא של המטופלת שלי). עם זאת החל לעלות חומר שהצביע על כך שהיא מרמזת שהם יצאו יחד לחופשה אידילית זו; החופשה נחווה לא כהפעה או אובדן, אלא כמיוג אידאלי. לאחר שהמטפלת פרישה לו שהוא מגן עליה מפני הכעס שלו סביב הפרדה הצפויה, הוא התייחס לאנציה הדשא בצוירו ואמר שייטכן שהם פצצות, אך מיד סתר כהרדה את דבריו, באומרו: "זה באמת רשאי".

מעט מאוחר יותר, כאשר המטפלת הזכירה לו את תאריכי חופשתה, הוא הגיב באופן שנראה מתוחכם: "אני יודע שאם נוסעת לאמריקה (המטפלת אמריקאית) ושאת תהיי עם איש שהולך בנוף כפרי אידילי, אך כעת היתה סירה היוצאת לדרכה (המטפלת), ובים היה לווייתן אריי ממדים עם שיניים גדולות מאוד וזנב ענקי ומאיים, המתפרץ לנוף. נראה היה שמאחורי הקבלה הארישה לכאורה של החופשה המתקרבת, מתפרץ משהו ענקי ופוגע בשלווה. נראה היה שלייתן זה, עם שיניו הנושכות וזנבו המאיים, פותח נושאים גדולים שיש להתמודד עמם. בפגישה מאוחרת יותר הוא יצר מפה של אמריקה, שבה ספינת "החופשה" מתקרבת. עם זאת היכשת היתה מקפת כרטיסים ולווייתנים מאיימים נמלאה נחשים, ותוארה על-ידינו, להילופץ, כאגם של מוות, יער דמים והר געש שייצג, לדעתי, הפרשות שתן וצואה מסוכנות. הר הגעש הפנימי שלו עצמו נראה כמתפרץ. עם זאת, בעוד שצוירים אלו היו ברורים ועדים, הוא עצמו נראה מנותק. בהדרגה הסתבר כי הוא רואה את עצמו כאמן מוכשר, שלצויריו, כך הרגיש, יש ביקור רב. באופן זה חש שצוירותיו האמנותיות היו משמעותיות יותר מפירושיה של המטפלת. הוא סיים סיפור מורכב מאוד וכתוב בצורה יפה (שכתב כאשר המטפלת היתה חולה מספר ימים) בסיומת זו: "כוכב הים מכונה כוכב ים כיוון שיש

של פירושים, מענה סדיסטי, דמות אידאלית, או אדם שבור או מעניש. אולם אנו אכן יכולים לראות במטופלים שתוארתי, אף במקסי, חיפוש אחר אובייקט שיבין וייתן תמיכה. כמו כן אנו רואים את הדחף הגדול למצוא אובייקט שאיתו יכול המטופל לתקשר, ושיספק תזונה וסיוע. שכלול הפרטים בדינמיקה של התהליכים המוקדמים מאוד הללו של מה שפרויד כינה האזור המעומעם והמעורפל של הנפש, היה חלק מתרומתה המשמעותית של מלני קליין.

פרק שלישי

הסיטואציה האדיפלית והעמדה הדפרסיבית

רונלד בריטון

גרסה מוקדמת של פרק זה הוקראה בווינה ב-1985, ופורסמה ב-*Sigmund Freud House Bulletin*, כרך 9, מס' 1, 1985.

בעוד שנים אחדות יעברו מאה שנה מאז תיאר פרויד לראשונה בכתב את מה שאנו מכנים כיום לעתים כה קרובות תסביך אדיפוס, ואני מוצא כי עובדה זו מעוררת למחשבה.

במאי 1897, במכתב לחברו וילהלם פליס, כתב פרויד שכעת הוא סבור כי "מרכיב אינטגרלי של הנוירוזות" הוא דחפים עוינים כנגד הורים (Freud, 1897a: 255). "משאלת מוות זו מכוונת אצל בנים כנגד אביהם ואצל בנות כנגד אמן". הוא כתב הערה תמציתית נוספת: "משרתת עושה העברה מדבר זה באמצעות משאלה שבעלת הבית תמות כדי שבעל הבית יוכל לשאתה לאישה (השווה לחלומה של ליסל על מרתה ועליי)". ליסל היתה משרתת הילדים במשפחת פרויד, והיא סיפרה חלום שבו בעלת הבית מתה והפרופסור התחתן איתה.